

T Y T U Ł   X I I .

O zepsuciu materyy roślinnych i zwierzęcych, gdy same sobie są zostawione.

I. Kiedy rośliny i zwierzęta są z życia pozbawione, albo kiedy odbieramy z nich jakoweś produkta, które ich części składały, natenczas powstaje w nich poruszenie, które ich budowę i skład niszczy. Od takowych poruszeń części roślinnych, lub zwierzęcych, rozmaite gatunki fermentacyi zależą. Zdeje się iż natura wzbudzając fermentacye, zamierza sobie uczynić proftszei istoty zwierzęce lub roślinne złożone, i że ie do nowych kombinacyi różnych rodzajów przysposabia: część materyy służąca przez czas nieiaki do utrzymania związku w budowie roślinney lub zwierzęcey, oddziela się przez fermentacyą i do nowego składu wchodzi.

II. Z tego ogólnego opisu fermentacyi, możnaby wnosić, iż tyle bydz może ieey gatunków, ile iest materyy roślinnych lub zwierzęcych, które się odmienić lub rozłożyć mogą. Iecz wiele z tych istot ponieważ iednakowyy skutek okazuią, obracając się na prostsze istoty; dlatego trzy gatunki fermentacyi naznaczono: to iest: fermentacyą winną, octową i zgniłą.

III. *Fermentacja winna* czyli *alkoholiczna* tak nazwana, iż daie wino albo alkohol. Sama tylko materya cukrowa iéy podlega, ale gdy iest w pewney ilości wody roztworzona i złączona ieszcze z trzecią materyą roślinną lub zwierzęcą, którą zowiemy drożdżami (*ferment*), wiadomo bowiem teraz, że sam cukier i woda, nie mogą fermentacyi winney podlegać. Ponieważ iistota cukrowa tak obficie i powszechnie w materyach roślinnych, a nawet zwierzęcych znayduie się, dlatego wiele ciał może wydać wino czyli uformować alkohol. Wszystkie owoce słodkie i cukrowe na miazgę ubite, a szczególnie ich soki fermentować mogą, gdy mają stopni 15 przynajmniej nad zero, gdy ich massa iest znaczna, i gdy nie są ani nadto zagęszczone, ani zbyt ciekłe: stąd pochodzi wielka ilość rozmaitych win gatunków, obeymując pod tém nazwiskiem piwo, wódkę i wszelkie trunki upaiające: a nawet likwory winne, które się z mleka, miodu, krwi, i t. p. robią.

IV. Znaki fermentacyi winney w sokach cukrowych, zmieszanych z drożdżami są: powiększenie ich objętości, formowanie się obfitey piany na ich powierzchni, podwyższenie temperatury, wydobywanie się w znaczney obfitości kwasu węglowego, zamiana cieczy słodkiej na ciecz gorzkawą, ciepło i ostrość na ięzyku sprawuiącą.

V. Zdaie się, iż przyczyna téy fermentacyi od rozbioru cukru zależy: znaczna bowiem ilość iego kwasorodu łącząc się z węglem formuje kwas węglowy; wtenczas pozostały wodorod w cukrze pozbawionym znaczney części węgla, kombinując się z resztą cukru wydaie alkohol, o którym można powiedzieć, że jest cukrem mającym w sobie mniej iuż węgla i kwasorodu, a tém samém większą ilość wodorodu. Taka teorya tłumaczy dobrze, i formowanie się kwasu węglowego, który podozas fermentacyi winney odchodzi, i tworzenie się alkoholu, iako też wszelkich iego własności.

VI. Alkohol czyfły jest ciecz biała, ma zapach mocny, smak ciepły i ostry, obraca się w wapory od 63 stopni ciepła, może bydz zapalony, iakażkolwiek jest iego temperatura, paląc się wiele daie wody i kwasu węglowego, w paleniu się nie robi dymu, miesza się z wodą w jakiegokolwiek próporcyi, łącząc się z wodą oddziela z niey powietrze i materya ciepła, rozpuszcza w sobie czyste istoty alkaliczne czyli gryzące, rozkłada kwasy, a tém samém zamienia się na eter, rozpuszcza w sobie sole, wilgoć z powietrza ciągnące, iako też wiele soli metalicznych, odbiera roślinom olej lotny, wonią, żywicę, balsam, część gumy żywicznej, i wiele materyy kołorniących, wreszcie wszystkie iego własności są nader użyteczne w rozmaitych sztukach.

VII. Stąd już pojąć można, iż formowanie się alkoholu zależy na zepsuciu związku roślinnego, to jest że materya cukrowa rozkłada się, i zamienia się na prościejszą istotę: a tak fermentacya winna czyli alkoholyczna jest początkiem zepsucia istot uformowanych przez węgielacyą.

VIII. *Fermentacya octowa*, jest drugie naturalne zaburzenie przyprowadzające istoty roślinne do prostszej składu. Ta fermentacya, z której ocet pochodzi, w takich osobliwie cieczach zdarza się, które już fermentacyą winną odbyły. Mniemano, iż przytępowie powietrza był potrzebny do utworzenia octu, wiedzano nawet, iż ubywa powietrza kiedy wino kwaśnieje, i zdało się, że pewna ilość kwasorodu atmosfery potrzebna jest do utworzenia kwasu octowego: Wszelako na tém zupełnie nie zależy formowanie się octu.

IX. Wiele jeszcze jest fermentacyi podobnych do octowej, a których produktem zawsze jest kwas octowy: tak fermentuie mąka z wodą, tak kapusta ukiszona, iako też inne likwory kwaśne z ukiszenia rozmaitych ogrodowin pochodzące. We wszystkich tych gatunkach fermentacyi octowej uważać trzeba różne sposoby rozłożenia się istot roślinnych, które iednak wszystkie wydają kwas octowy zmieszany z różnemi materyami, od

których iego smak i zapach, pochodzi. Nie same tedy likwory winne sprawiają fermentacyą octową.

X. Nakoniec kiedy roślinne soki, albo stałe części roślin odwilżone wodą, przez fermentacyą zamieniaią się na kwas octowy; natenczas w temperaturze umiarkowanej lub ciepłej wystawione na działanie powietrza, lub wody, „gnić” zaczynają, poczem większa część ich pierwiastków w postaci gazu ulatnie: odchodzi się woda, ulatnie kwas węglowy, gaz wodorodny węglisty, a nawet siarczyny, olej lotny w waporach, niekiedy nawet gaz saletrorodny i amoniak, zostaje się potem wszystkim reszta brunatna lub czarna, złożona z węgla nieco oleynego i tłustego, z którego woda jeszcze niektóre istoty słone i inne mogące się w niej rozpuścić wyciąga.

XI. Można przypuścić, iż jest wiele innych gatunków fermentacyi. Taką jest owa która fermentacyą winną poprzedza, i która cukier formuje, dlatego ją nazywam *fermentacyą cukrową*, postrzegamy ją w dojrzwaniu owoców, w puszczeniu kielków przez nasiona, i zdaie się, iż guma albo mączka zamieniaią się w niej na materią cukrową. Taką też jest *fermentacya chlebową*, która się odbywa, gdy mąka rozczyniona jest wodą, i którą błędnie za mieszaninę trzech poprzedzających fermentacyi poczytywano.

Taką jest nakoniec *fermentacya farbująca*, iako to dająca kolor granatowy, i która bardzo się zbliża do fermentacyi zgniłej.

XII. Natura organizując zwierzęta, tworząc ich humory, i części stałe przez zawikłane kombinacye, zostawiła między niemi iakiś zarodek zepsucia, który się po ich zgonie wydobywa, rzadko zaś, kiedy jeszcze żyją.

Odbywa się to zepsucie przez zaburzenie, które gniciem nazwano, i które od iakiegoś gatunku fermentacyi zawiśło, dla wolnego rozkładu tych istot stałych, lub ciekłych. Skład ich zawikławszy, aniżeli istot roślinnych zdolnieyszymi je czyni do rozłożenia się przez gnucie.

XIII. Materye zwierzęce złożone z wodorodu, węgla, kwasorodu i saletrorodu; częstokroć jeszcze co do swego składu bardziej zawikłane przez zjednoczenie się z niemi siarki, fosforu i t. p. pozbawione owego ruchu, a osobliwie owego odnawiania się humorów, na którym życie zwierząt zawiśło; wkrótce się psują przez działanie prościeyszych atrakey między rozmaitemi ich pierwiastkami, które się po dwa między sobą łączą. Z takowego działania powstają istoty złożone podwójne, iako to kwas węglowy.

wy, kwas saletrowy, amoniak, gaz wodorodny węglisty, siarczasty i fosforyczny, które zwolna uchodzą w atmosferę, zmniejszając tém samém massę istot zwierzęcych. Tak to przez ciągły rozkład i naturalny, owe materye miękną, odmieniają swój kolor, zapach, zrywa się związek między ich częściami, odmienia się postać, uchodzą w atmosferę wapory z nich i gazy, i niosą innym ciałom, a osobliwie roślinom użyteczne do ich składu materiały.

XIV. Wszelkie fenomena gnicia materyy zwierzęcych, od wyłożonego dopiero mechanizmu zależą. Widzimy, iż zjednoczenie się wodorodu z saletrorodem wydaie amoniak, który za właściwy produkt gnicia uważań. Kombinacya węglika z kwasorodem, tłumaczy formowanie się i wydobywanie kwasu węglowego, na którym to odpływaniu tego gazu, w czasie początkowych wiadomości o plynach sprężystych, wszelkie tajemnice gnicia zależały. Kwas saletrowy, do którego uformowania wiadomo iak dopomagają istoty zwierzęce w sztucznych saletralniach, zależy od zjednoczenia się saletrorodu i kwasorodu, Gaz wodorodny który się w pewnéj ilości wydobywa, zabierając z sobą węgiel, siarkę, a czasem nawet fosfor, przyczyną iest owego obrzydliwego zapachu, a może także świecenia się gniących materyy zwierzęcych.

XV. Kiedy te wszystkie lotne pierwiastki zjednoczywszy się z sobą po dwa, oddalą się w atmosferę, natenczas pozostaje tylko jakaś cząstka węgla zjednoczonego lub zmieszanego z istotami słonemi, iako to: fosforanami sody, wapna i magnezyi. Resztki te formują gatunek ziemi nazwaney *ziemią zwierzęcą*, zatrzymującą częstokroć w sobie jakąś ilość gazu wodorodnego, siarczystego i węglistego, nieco tłuści i ekstraktu, a w której rośliny mają podostatkiem właściwych pierwiastków, na uformowanie ich materyałów: dlatego to ten ostatek zwierzęcy tak dobrze służy do uprawy ziemi, osobliwie gdy jest dobrze wyrobiony.

XVI. Zawsze jakaś ilość wody potrzebna jest do rozłożenia istot zwierzęcych przez gnicie: dostarcza im bowiem potrzebney ilości kwasorodu do utworzenia kwasu węglowego i saletrowego, wznieca osobliwie ów początkowy ruch dla atrakcyi iędy kwasorodu do części zwierzęcych. Zapewne także wodorod z rozkładu wody pochodzący, wiele się do uformowania amoniaku przyczynia: wiadomo bowiem, że materye zwierzęce należycie wodą rozrobione, obficie w czasie swego rozkładu amoniaku dostarczają.

XVII. Gnicie odbywające się ciągle dla szczególnych atrakcyi, różnym ieszcze od-
mia-

mianom podlega dla okoliczności zewnętrznych, iako to: temperatury miejsca w którym się materye zwierzęce znajdują, ciężenia większego lub mniejszego atmosfery, wody w niej rozpuszczonej i t. p. Dlatego ciała zwierząt zakopane w ziemi, albo w wodzie zatopione, albo zostawione w powietrzu, rozmaitych skutków doznają, które od ich massy, ilości, ich sąsiedztwa z innymi ciałami zależą, iako też i wszelkie odmienniające się własności trzech środków dopiero wymienionych, rozmaite postaci i odmiany w nich sprawiają.

XVIII Mamy tego mniemania dowód na ciałach osobno zakopanych w ziemi, albo też w znacznej liczbie tuż koło siebie w niej ułożonych. Pierwsze znaczną ilością ziemi otoczone, wkrótce się przez gnienie psują, ich powietrzne lub ciekłe produkta owa masa ziemi w której się znajdują, albo atmosfera zabiera. Drugie leżąc pokładem na sobie, i nie stykając się prawie z ziemią i atmosferą, długo bardzo bez zepsucia się zostają: materya zwierzęca zamienia się całkiem na amoniak, na olej stały, który z alkali lotnym formuje gatunek mydła podobny, iako że znaleziono w ziemi przetadowane ciała.

XIX. W wodzie także fenomena zepsucia materyy zwierzęcych, są bardzo odmiennie; formują się nowe produkta, woda ie

rozpuszcza i unosi z sobą w powietrze. Ciągła wilgoć przy stałej temperaturze na kilka stopni nad zero, ułatwia gnicie i zmianę tych materyy na płyny sprężyste: przeciwnie powietrze suche i ciepłe, ulotniając wodę, wysusza i zatwardza ciała zwierzęce, utrzymuje one w całości, podobnie iak w Egipcie suchy i rozpalony piasek, naturalne momie z ciał ludzkich formuje.

XX. Lubo wszelkie okoliczności gnicia, wszelkie prawie niezliczone odmiany skutków, które w niem zachodzą, nie były jeszcze dostatecznie poznane i opisane, łatwo jednak miarkować można, iż te wszystkie skutki pochodzą od przemiany istot zawikłanie złożonych na istoty prostsze: że natura do nowych kombinacyi bierze owe materiały, których roślinom i zwierzętom nieśko użyczyła, i że tym sposobem odbywa się kolej odwieczna składów i rozkładów, które o potęgę natury zaświadczaia, obfitość iey produktów wskazuią, a razem o sposobach iey działania prostych i wielkich przekonuią.

Znacznięsze przystosowania,

Oprócz rzeczy wytkniętych przy końcach dwóch poprzedzaiących tytułów, można ieszcze przydać następujące.

Sposób utrzymywania ekstraktów roślinnych.

Różne odmiany którym podczas fermentacyi winney, octowey i t. p. podlegają.

Produkta z takowych odmian pochodzące, częstokroć użyteczne w sztukach.

Formowanie się amoniaku i kwasu saletrowego.

Wpływ gnicia na różne części ciał żyjących.

Zaraza i okropne skutki z wyziewów materyy zgniłych.

Sposób czyszczenia miejsca zarażonego za pomocą waporów kwasu saletrowego lub nadkwasu solnego.

Natura i zażycie materyy przeciwko zgniliznie i t. p.

K O N I E C.

S Ł O W N I K

C H I M I C Z N Y.

Wyrazy Łacińskie antiquo drukowane, są dawne, cursivo są nowe, Francuzkie zaś i Polskie wszystkie są nowe.

A_{CETUM} Saturninum Gulardi. *Acetite de Plomb.* Podoccian ołowiu.

Acetum Lithargyri. *Acetite de Plomb.* Bley-essig. Podoccian ołowiu.

Acetum radicale. *Acide acetique.* Essig saure. Kwas octowy.

Acidum carbonicum. *Acide carbonique.* Kohlensaure. Kwas węglowy.

Acidum Sulphuricum. *Acide Sulfurique.* Schwefelsaure. Kwas siarczany.

Acidum Sulphurosum. *Acide Sulfureux.* Schwefeligte saure. Podkwas siarczany.

Acidum Nitricum. *Acide nitrique* Salpetersaure. Kwas saletrowy.

Acidum nitrosum. *Acide nitreux.* Salpetrigte saure. Podkwas saletrowy.

Acidum Muriaticum. *Acide Muriatique.* Salzsäure. Kwas solny.

Acidum muriaticum oxigenatum. Acide Muriatique oxigéné. Oxigenirte Salzsäure.
Nadkwas solny.

Acidum Phosphoricum. Acide phosphorique.
Phosphorsäure. Kwas fosforyczny.

Acidum Phosphorosum Acide phosphoreux.
Phosphorigte saure. Podkwas fosforyczny.

Acidum Fluoricum. Acide Fluorique. Flusäure Kwas fluoryczny.

Acidum Boracicum. Acide Boracique. Borax saure. Kwas boraxowy.

Acidum arsenicum. Acide arsenique. Kwas arseniczny.

Acidum arsenicosum. Acide arsenieux. Unvollkomene arsenick-säure. Podkwas arsenikowy.

Acidum Molybdaenicum. Acide Molybdique.
Molybdansäure. Kwas molibdenowy.

Acidum Wolframicum. Acide tungstique. Wolfram saure. Kwas tungstenowy.

Acidum Chromicum. Acide chromique.
Chrom-säure. Kwas chromiczny.

Acidum Succinicum. Acide succinique. Bernstein saure. Kwas bursztynowy.

Acidum tartaricum. Acide tartarique. Weinstein saure. Kwas winny.

Acidum citricum. Acide citrique. Zitronensäure. Kwas cytrynowy.

Acidum oxalicum. Acide oxalique. Sauerkleesäure. Kwas szczawiowy.

Acidum malicum. Acide malique. Aepfelsäure. Kwas jabłkowy.

Acidum Gallaceum. Acide gallique. Gallus
saure. Kwas galasowy

Acidum Benzoicum. Acide benzoïque. Kwas
benzoiczny.

Acidum Melliticum. Acide honigstique. Ho-
nigsteinsauere. Kwas melityczny.

Acidum aceticum. Acide acetique. Essigsauere.
Kwas octowy.

Acidum Borussicum. Acide Prussique. Blau-
sauere. Kwas pruski.

Acidum nitro muriaticum. Acide nitro mu-
riatique. Salpetrigtsauere Salz - saure.
Kwas saletrosolny.

Acidum camphoricum. Acide camphorique.
Kamforsauere. Kwas kamforowy.

Acidum sebacicum. Acide sebacique. Fett-
sauere. Kwas łoiowy.

Acidum subericum. Acide suberique. Kwas
korkowy.

Acidum uricum. Acide urique. Kwas urynowy.

Acidum vitrioli albo vitriolicum. Acide sul-
furique. Vitriol saure. Kwas siarczany.

Acidum vitrioli phlogisticatum. Acide sul-
fureux. Phlogistisirte vitriol saure. Pod-
kwas siarczany.

Acidum Sulphuris volatile. Acide sulfureux.
Kwas siarczany.

Acidum salis dephlogisticatum. Acide muria-
tique oxigéné. Dephlogistisirte salz sau-
re. Nadkwas solny.

Acidum aereum. Gaz acide carbonique Kwas
węglowy.

Aer vitalis. l'air vital ou *gaz oxigène*. Lebensluft. Powietrze żywotne.

Aer dephlogisticatus. *Gaz oxigène*. dephlogisticirte Luft. Gaz kwasorodny.

Aer phlogisticatus. *Gaz azotique*, phlogisticirte Luft. Gaz saletnorodny.

Aer inflammabilis *Gaz hydrogene*. Entzündbare Luft. Gaz wodorodny.

Aer fixus. *Gaz acide carbonique*. Luft saure. Kws. węglowy.

Aer acidus vitriolicus. *Gaz acide sulfureux*. Vitriol saure Luft. Podkwas siarczany.

Aer hepaticus. *Gaz hydrogene sulfureux*. Schwefelleberluft. Gaz wodorodny siarczasty.

Aetiops per se. *oxide de mercure noiratre*. Niedokwas merkuryuszu czarniawy

Aetiops martialis. *Oxide de fer noir* Eisenmohr. Niedokwas. czarny żelaza.

Agaricum Minerale. *Carbonate de chaux*. Węglan wapna.

Album nihil. *Oxide de Zinc sublime*. Niedokwas Cynku ulotniony.

Alcali vegetabile. *Potasse*. Laugensalz albo Gewachsalkali, Potasz.

Alkali minerale. *Soude*. Mineralisches Laugensalz. Soda.

Alcali volatile, *Ammoniaque*. Flüchtiges-alkali. Amoniak.

Alkaest Vanhelmontii. *Carbonate de potasse*. Węglan potaszu.

Alkaestum. Mniemany dawnych Chimików uniwersalny roztwarzacz.

Alcali minerale aeratum. *Carbonate de soude.*
Węglan sody.

Alcali minerale carbonicum. *Carbonate de soude* Węglan sody.

Alcali minerale vitriolatum, albo sulphuratum. *Sulfate de soude* Siarczan sody.

Alcali minerale nitratum. *Nitrate de soude.*
Saletran sody.

Alcali minerale salitum. *Muriate de soude.*
Solan sody, czyli sól kuchenna.

Alcali minerale phosphoratum. *Phosphate de soude.* Fosforan sody.

Alcali minerale acetatum. *Acetate de soude.*
Occian sody.

Alcali vegetabile aeratum albo carbonicum.
Carbonate de potasse. Węglan potaszu.

Alcali vegetabile vitriolatum, albo sulphuratum. *Sulfate de potasse.* Siarczan potaszu.

Alcali vegetabile nitratum. *Nitrate de potasse.*
Saletran potaszu.

Alcali vegetabile salitum. *Muriate de potasse.*
Solan potaszu.

Alcali vegetabile phosphoratum. *Phosphate de potasse.* Fosforan potaszu.

Alcali vegetabile acetatum. *Acetate de potasse* Occian potaszu.

Alcali vegetabile Tartaricum acidulum. *Tartrite acidule de potasse.* Podwinian kwaśny potaszu.

Alcali volatile aeratum *Carbonate d'ammoniaque.* Węglan amoniaku.

Alcali volatile vitriolatum. *Sulfate d'ammoniaque.* Siarczan amoniaku.

Alcali volatile nitratum. *Nitrate d'ammoniaque.* Saletran amoniaku.

Alcali volatile salitum. *Muriate d'ammoniaque.* Solan amoniaku.

Alcali volatile phosphoratum. *Phosphate d'ammoniaque.* Fosforan amoniaku.

Alcali volatile acetatum. *Acetate d'ammoniaque.* Occian amoniaku.

Alcali fixum causticum. *Potasse.* Potasz.

Ammoniacum. *Ammoniaque.* Amoniak.

Antimonium. *Antimoine.* Spiesglanz. Antimonium.

Antimonium crudum. *Sulfure d'antimoine.* Siarczyk antymoniowy.

Antimonium diaphoreticum. *Oxide d'antimoine.* Niedokwas antymoniowy.

Aqua fortis. *Ac de nitreux.* Scheidewasser. Podkwas saletrowy.

Aqua regia. *Acide nitro muriatique.* Königs-Wasser. Kwas saletrosolny

Aquila alba. *Muriate de Mercure doux.* Solan merkuryusza słodki.

Arcanum duplicatum. *Sulfate de potasse.* Siarczan potaszu.

Arbor Dianæ Drzewo Dyany. Jestto Amalgama Merkuryusza i srebra formująca wegietacyą metaliczną. Według *Homberga*, tak się robi to drzewko. Trzeba cztery części srebra z dwiema częściami merkuryusza zjednoczyć, i tę amalgamę

rozpuścić w dostateczney ilości kwasu saletrowego : przylać do tego roztworu 32 części wody dystrylowaney. Zawiesić w téy cieczy gałeczkę amalgamy srebrney ; natychmiast drzewo Dyany formować się będzie.

Arbor Saturni Drzewo Saturna. Otrzymuje się następującym sposobem, nasycia się pewna ilość wody dystrylowaney cukrem Saturna czyli octanem ołowiu. W środku téy cieczy zawiesza się kawałek Cynku na dróciку mosiężnym : po pewnym czasie drzewko metaliczne formować się zacznie.

Arbor Jovis. Drzewo Jowisza. Rozpuszcza się w kwasie octowym, i w téy dyssolucyi cynk zawiesza się.

Argentum. *Argent.* Silber. Srebro.

Argentum fulminans. *Oxide d'argent ammoniacal.* Niedokwas srebra amoniakalny.

Argentum vivum *Mercur.* Żywe srebro czyli merkurysz.

Arsenicum. *Arsenic.* Arszenik.

Arsenicum album *Oxide d'arsenic blanc.* Niedokwas arszeniku biały.

Aurum. *Or* Złoto.

Aurum musivum nativum. *Sulfure d'etaín.* Siarczysk cyny.

Aurum musivum artificiale. Jest to kombinacya merkuryszu, cyny i siarki.

Aurum fulminans. *Oxide d'or ammoniacal.* Niedokwas złota amoniakalny,

- Azotum. Azote.* Stickstoff. Saletrorod.
Azur. Oxide de Cobalt vitreux. Niedokwas
 Kobaltu ześklmiony.
Basis acidificabilis. Base acidifiable. Säure-
 fähigen Grundlage, Zasada kwasu.
Baryta. Baryte. Schwererde. Baryta.
Bismuthum. Bismute. Wismuth. Bizmut.
Blenda. Sulfure de Zinc natif. Siarczyk Cynku
 rodowity.
Caeruleum Berolinense. Prussiate de fer. Ber-
 linerblau. Prussian-żelaza.
Caeruleum montanum. Jest to kombinacya
 naturalna kwasu węglowego z miedzią.
Calomelas. Muriate de mercure doux. Solan
 merkuryusza słodki.
Caloricum. Calorique. Wärmestoff. Ciepłik.
Calx. Chaux. Kalkerde. Wapno.
Calx Plumbi grisea. Oxide de Plomb. Nie-
 dokwas ołowiu
Calx Bismuthi. Oxide de Bismuth blanc. Nie-
 dokwas Bismutu biały.
Caput mortuum. Tak nazywali dawni Chimi-
 cy reszty z przedysfelowanych istot. Nie
 zastanawiano się nad niemi, nie rozbie-
 rano ich, i rozumiano, że żadnych
 własności nie miały. Dziś nie używają
 tak błędnego wyrażenia.
Carboneum. Carbone. Kohlenstoff. Węglik.
Carbonas. Carbonate. Węglian. Tak nazywa
 się sól pochodząca z kombinacyi kwasu
 węglowego i iakowey istoty alkalicznój,
 ziemnej lub metalicznój. np. Węglian
 potaszu i t. p.

Cérussa alba Oxide de plomb. Bleyweis. Niedokwas ołowiu biały.

Cerussa citrina. Oxide de plomb jaune. Massicot. Niedokwas ołowiu żółty.

Cerium. Metal w platynie znaleziony.

Chamaleon minerale. Tak nazywa się kombinacya Manganazu z potaszem, okazująca rozmaite kolory, gdy jest w wodzie rozpuszczona.

Chromium. Metal.

Cinnabaris. Sulfure de Mercure. Zinnobers. Siarczyk Merkuryusza,

Cinis Saturni. Oxide de plomb. Niedokwas ołowiu.

Cinis Stanni. Oxide d'étain. Zin-asche. Niedokwas cyny.

Circona. Zircon. Zirkonerde. Cyrkona.

Cobaltum. Kobalt metal.

Colcothar. Sulfate de fer. Siarczan żelaza.

Cremor tartari. Tartrite acidule de potasse. Podwinian kwaśny potaszu.

Cremortartari volatilis. Tartrite acidule d'ammoniaque. Podwinian kwaśny amoniaku.

Crystallus tartari. Tartrite acidule de potasse. Podwinian kwaśny potaszu.

Crocus martis. Oxide de fer jaune. Niedokwas żelaza żółty.

Cuprum. Cuivre. Kupfer. Miedź.

Diana. Argent. Srebro.

Draco mitigatus. Muriate de mercure doux. Solan merkuryusza słodki.

Ens Veneris. Dawni tak nazywali produkt z sublimacyi soli amoniackiey i 60 części co do wagi niedokwasu miedzianego. W teraźniejszym Słowniku zwać się to powinno *Solan amoniiaku miedziany ulotniony*.

Ens martis. Sublimacya solanu amoniackiego i niedokwasu żelaznego. Dawnieysi zwali to *Flos ammoniacalis Martialis*.

Extractum Saturninum Gulardi. *Acetate de plomb*. Occian ołowiu.

Flores Sulphuris. Tak się nazywa oczyszczona siarka przez sublimacyą.

Flores Zinci. *Oxide de Zinc sublimé*. Niedokwas cynku ulotniony.

Ferrum. Fer. Eisen. Żelazo.

Fumigatorium perpetuum Joviale. *Muriate d'etain*. Solan cynowy.

Gaz oxygenium. Gaz oxigene. Sauerstoffgas. Gaz kwasorodny.

Gaz azoticum albo Nitrogenium. Gaz azotique. Stickgaz albo Salpeter zeugendesgas. Gaz saletrorodny.

Gaz acidum carbonicum. Gaz acide carbonique. Kohlensaure. Kwas węglowy.

Gaz hydrogenium. Gaz hydrogene. Wasserstoffgas. Gaz wodorodny.

Gaz nitrosum. Gaz nitreux. Salpetergas. Gaz Saletrowy.

Gaz hepaticum. *Gaz hydrogene sulfuré.* Gaz wodorodny siarczasty.

Hepar Sulphuris. *Sulfure de potasse.* Schwefelleber. Siarczyk potaszu.

Hydrargirum. Mercure. Quecksilber. Merkuryusz.

Hydrosulphuretum. [Hydrosulfure. Wodosiarczyk.

Jupiter. Etain. Zinn. Cyna.

Gridium. Metal w platynie znaleziony.

Kali. Potasse. Potasche. Potasz.

Kermes mineralis. *Oxide d'antimoine.* Niedokwas antymoniowy.

Lapis causticus alcalinus. Potasse. Alkalischer aetzstein. Potasz.

Lixivium saponariorum. Potasz.

Lapis infernalis albo lunaris. *Nitrate d'argent.* Saletran srebra.

Lapis calaminaris. *Oxide de Zinc natif.* Niedokwas cynku rodowity.

Lana philosophica. *Oxide de Zinc sublimé.* Niedokwas cynku ulotniony.

Lac Mercuriale. *Muriate mercurio amoniacal.* Solan merkuryusza amoniakalny.

Lithargyrum. *Oxide de plomb demi vitreux.* Bleyglätte. Niedokwas ołowiu napół zeskloniony.

Liquor fumans Libavii albo Cassii. *Muriate d'etain fumant.* Solan cyny kuryący się.
 Liquor terræ foliatæ tartari. *Acetate de potasse.* Oc ian potaszu.

Liquor ammonii acetici. *Acetate d'ammoniaque.* Occian amoniaku.

Luna. Srebro.

Luna cornea. *Muriate d'argent* Solan srebra.

Magnesia. *Magnesie.* Talkerde. Magnezya.

Magnesia salis Epsomiensis. *Magnesie.* Magnezya.

Magisterium Saturni. *Carbonate de plomb.* Kohlensäure Bley oxide. Węglan ołowiu.

Magisterium Bismuthi. Blanc d'Espagne albo *Oxide blanc de Bismuth.* Niedokwas biały Bismutu.

Malachita. *Cuivre carbonaté vert.* Kupfergrün. Malachita.

Manganesium. *Manganez.* Braunstein. Manganez

Manna metallorum. *Muriate de mercure doux.* Solan Merkuryusza słodki.

Marcassita. Bismuth. Wismuth. Bismuth.

Massicot *Oxide de Plomb jaune.* Niedokwas ołowiu żółty.

Mars. Żelazo.

Menstruum. Roztwor.

Metalla sulphurata. *Sulfures matalliques.* Schwefelmetalle. Siarczki metaliczne.

Metalla carboneata. *Carbures matalliques.* Kohlenstoffhaltigen metallen. Węgielki metaliczne.

Metallum hydrogenio sulphuratum. Hydro-sulfure metallique. Waserstoffhaltiges Schwefelmetal. Wodosiarczyk metaliczny.

Mercurius. Mercure. Merkuryusz.

Mercurius præcipitatus per se. Oxide de Mercure rouge. Niedokwas merkuryuszu czerwony.

Mercurius præcipitatus ruber. Oxide de mercure par l'acide nitrique. Niedokwas merkuryuszu przez kwas saletrowy.

Mercurius sublimatus corrosivus. Muriate sur-oxygené de mercure. Przesolan merkuryuszu.

Mercurius præcipitatus albus albo cosmeticus. Muriate mercurio ammoniacale. Solan merkuryuszu amoniakalny.

Mercurius dulcis. Muriate de mercure doux. Solan merkuryuszu słodki.

Minium. Oxide de plomb rouge. Mennige. Niedokwas ołowiu czerwony.

Molibdaenum. Molibden metal.

Muria. Muriate de soude. Solan sody czyli sól kuchenna.

Murias Muriate Solan. Tak nazywa się sól pochodząca z kombinacyi kwasu solnego i iakowey istoty alkaliczney, ziemney, lub metaliczney, np. *Solan potaszu i t. p.*

Natrum. Soude. Soda. Soda.

Nitras. Nitrate. Saletran. Tak nazywa się sól pochodząca z kombinacyi kwasu sale-

letrowego i iakowey istoty alkaliczney, ziemney lub metaliczney. np. *Saletran potaszu* czyli saletra.

Nitrum. Nitrate de potasse. Salpeter. Saletran potaszu czyli Saletra.

Nitrum cubicum. Nitrate de soude. Saletran sody.

Nitrum rhomboidale. Nitrate de soude. Saletran sody.

Nitrum flammans. Nitrate d'ammoniaque. Saletran amoniaku.

Oxygenium Oxigène. Sauerstoff. Kwasorod.

Oxydum. Oxide. Niedokwas.

Oleum vitrioli. Acide sulfurique. Kwas siarczany.

Ochra. Oxide de fer rouge. Niedokwas żelaza czerwony.

Osmium. Metal znaleziony w Platynie.

Palladium. Metal znaleziony w Platynie.

Panchymagogum minerala. Muriate de mercure doux. Solan merkuryszu słodki.

Phlogiston. Wyraz ten podług teoryi P. *Sthal* miał oznaczać ogień uwięziony w ciałach czyli początek ich palności. Dawniejsi zakładali palenie się ciał na wydobywaniu się z nich flogistonu. Kiedy np. rudy metaliczne czyli ich niedokwasy przyprowadzali do stanu metalicznego przez wypalenie ich z kurzem

węgla, rozumieli że węgiel przywracał im flogiston, który utracił, i tym sposobem znówu ie na metalę zamieniał. Mniemając, że kwasy miały własność odbierania flogistonu ciałom palnym, tłumaczyli wielką liczbę fenomenów, którą my teraz przez atrakcyą kwasorodu do ciał palnych wykładamy. Dawniey tedy palenie się ciał, zależało na oddzieleniu się flogistonu, dziś na łączeniu się kwasorodu z ciałem gorejącem. Według dawniejszego tłumaczenia, ciało gorejąc traciło swój pierwiastek istotny to jest flogiston; według terazniejszego, ciało gorejące łączy się z kwasorodem: według dawney teoryi górenia, ciało po spaleniu powinno mieć ważyć, co się wszystkim doświadczeniom przeciwi: według terazniejszey teoryi, ciało po spaleniu tyle więcej waży, aniżeli pierwey, ile się z nięm złączyło kwasorodu, co wszystkie doświadczenia potwierdzają. Dlatego nauka o flogistonie, iako błędna, całkiem odrzucona została.

Phosphas. Fosforan. Tak nazywa się sól pochodząca z kombinacyi kwasu fosforycznego i iakowey istoty alkaliczney, ziemney lub metaliczney np. *fosforan wapna i t. p.*

Platyna. Metal.

Plumbum. Piomb Bley, Ołów.

Plumbum corneum. *Muriate de plomb fondu.*

Solan ołowiu stopiony.

Plumbum spathicum. *Carbonate de plomb.*

Węglan ołowiu.

Plombagina. *Carbure de fer.* Węgielek żelaza.

Pirytes martialis. *Sulfure de fer.* Siarczysk żelaza.

Pirytes cupri. *Sulfate de cuivre.* Siarczan miedzi.

Præcipitatum Cassii. *Oxide d'or par l'étain.*

Niedokwas złota przez cynę.

Præcipitatum per se. *Oxide de mercure rouge*

par le feu. Niedokwas merkuryszu czerwony przez ogień.

Præcipitatum rubrum. *Oxide de mercure*

rouge par l'acide nitrique. Niedokwas

merkuryszu czerwony przez kwas saletowy.

Pompholix. *Oxide de zinc sublimé.* Niedo-

kwask cynku ulotniony.

Pulvis Algarothi. *Oxide d'antimoine.* Niedo-

kwask antymoniowy.

Pulvis fulminans. Proszek piorunujący: jest to

mieszanina trzech części saletry, dwóch

części *Cremortartari* i iednéy części

siarki: Nasypać tego proszku w łyżkę,

i na wolnym ogniu rozgrzewać, nastąpi

gwałtowna detonacya.

Purpura mineralis. *Oxide d'or par l'étain.*

Niedokwas złota przez cynę.

Regulus. Tak zwano dawniey oczyszczony metal. W teraźniejszy Chimii nie używa się tego wyrazu.

Regulus martialis. Zwało dawniey kombinacyą żelaza z antymonium.

Realgar. *Sulfure d'arsenic*. Siarczyk arszenu.

Rodium. Metal w platynie znaleziony.

Sal ammoniacum. *Muriate d'ammoniaque*. Solan amoniaku czyli Salmiak.

Sal alembroth. *Muriate mercurio ammoniacal soluble*. Solan merkuryusza amoniakalny rozpuszczający się

Sacharum Saturni. *Oxide de plomb*. Bleyzucker. Niedokwas ołowiu.

Safran martis. *Oxide de fer jaune*. Niedokwas żelaza żółty.

Safran martis aperitivus. *Carbonate de fer*. Węglan żelaza.

Safran martis adstringens. *Oxide de fer brun*. Niedokwas brunatny.

Saffir. *Oxide de Cobalt avec silice*. Niedokwas kobaltu z krzemionką.

Sal sapientiae. *Muriate mercurio ammoniacale*. Solan merkuryusza amoniakalny.

Sal sedativum Hombergii. *Acide boracique*. Kwas boraxowy.

Sal de duobus. *Sulfate de potasse*. Siarczan potaszu.

Sal Polichrestum Glaſeri. *Sulfate de potasse*. Siarczan potaszu.

Sal auri philosophicum. *Sulfate acidule de potasse*. Siarczan kwaśny potaszu.

Sal admirabile Glauberi. *Sulfaté de soude*. Siarczan sody.

Sal ammoniacum secretum Glauberi. *Sulfate d'ammoniaque*. Siarczan amoniaku.

Sal digestivum albo febrifugum Silvii. *Muriate de potasse*. Solan potaszu.

Sal gemmæ *Muriate de soude*. Solan sody, czyli sól kuchenna.

Sal perlatum. *Phosphate de soude*. Fosforan sody.

Sal microcosmicum. *Phosphate d'ammoniaque*. Fosforan amoniaku.

Sal tartari. *Carbonate de potasse*. Węglan potaszu.

Sal catharticum amarum. *Sulfate de magnesie*. Siarczan magnezyi.

Sal anglicanum. *Carbonate d'ammoniaque*. Węglan amoniaku.

Sal Epsomiense. *Sulfate de magnesie*. Siarczan magnezyi.

Sal Glauberi. *Sulfate de soude*. Siarczan sody.

Sal acetosellæ. *Oxalate acidule de potasse*. Szczawian kwaśny potaszu.

Sal Sedlitzense. *Sulfate de magnesie*. Siarczan magnezyi.

Sal Seigneti. *Tartrite de soude*. Podwinian sody.

Saturnus. Ołów.

Smalta. *Oxide de cobalt vitreux*. Niedokwas kobaltu ześkliony.

Soda aerata. *Carbonate de soude*. Węglan Sody.

Sol. Złoto.

Spathum ponderosum. *Sulfate de baryte*. Siarczan baryty.

Spiritus nitri fumans. *Acide nitreux*. Podkwas saletryowy.

Splanter. Zinc. Cynk.

Spiritus Mindereri. *Acetate d'ammoniaque*. Occian amoniaku.

Spiritus salis fumans Libavii. *Muriate d'etain*. Solan cyny.

Spiritus Veneris. *Acide acetique*. Kwas octowy.

Spiritus rector. *Arome*. Wonia.

Sublimatum corrosivum. *Muriate oxigené de mercure*. Przesolan merkuryuszu.

Stannum. Etain. Zinn. Cyna.

Stibium. *Antimoine*. Antimonium.

Sulphas. *Sulfate*. Siarczan. Tak nazywa się teraz sól pochodząca z kombinacyi kwasu siarczanego, i iakowey istoty alkaliczney, ziemney lub metalicznej.

Sulphuretum. *Sulfure*. Siarczyk. Tak się zowie teraz kombinacya siarki z iaką istotą ziemną, alkaliczną lub metaliczną. Powszechna własność siarczyków jest, iż z wielką łatwością przyciągają z atmosfery kwasorod.

Tartarus emeticus. *Tartrite d'antimoine*. Podwinian antymoniowy.

Tartarus vitriolatus *Sulfate de potasse*. Siarczan potaszu.

Tartarus vitriolatus acidus. *Sulfate acidule de potasse.* Siarczan kwaśny potaszu.

Tartarus phosphoratus. *Phosphate de potasse.* Fosforan potaszu.

Tartarus tartarizatus. *Tartrite de potasse.* Podwinian potaszu.

Tartarus depuratus. *Tartrite acidule de potasse.* Podwinian kwaśny potaszu.

Terra foliata tartari. *Acetate de potasse.* Geblätterte weinsteinerde. Occian potaszu.

Terra foliata tartari cristalisabilis. *Acetate de soude.* Occian sody.

Tincal. *Borax.* Borax

Turpethum minerale. *Oxide de mercure jaune par l'acide sulfurique.* Niedokwas merykuryusza żółty przez kwas siarczany.

Tutia. *Oxide de Zinc sublimé.* Niedokwas cynku ulotniony.

Venus. Miedź.

Via sicca, humida. Droga sucha, mokra. Temi dwiema sposobami Chimiia rozpuszcza istoty ziemne lub metaliczne. Przykład mamy drogi suchéy w ześkleniu ziemi, roztopieniu metalów. Droga mokra ma miejsce wtenczas gdy podobne istoty w kwasach rozpuszczamy.

Vitriolum de Cypro. *Sulfate de cuivre.* Siarczan miedzi.

Vitrum Saturni. *Oxide de plomb.* Bleyglass. Niedokwas ołowiu.

Vitriolum Martis. *Sulfate de fer.* Siarczan żelaza.

Vitriolum Zinci albo album. *Sulfate de zinc.* Siarczan cynku.

Vitriolum Cobalti. *Sulfate de cobalt.* Siarczan kobaltu.

Viride æris. *Oxide de cuivre.* Spangrün. Niedokwas miedzi.

Viride æris cristalisatum. *Oxide de cuivre.* Grünspan. Niedokwas miedzi.

Volframium. *Tunsten.*

Zincum. Cynk.

KONIEC SŁOWNIKA.

